

XALQARO NORDIK UNIVERSITETI

**«O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASINI
AMALGA OSHIRISH YO‘NALISHLARI VA
ISTIQBOLLARI YOSHLAR NIGOHIDA»
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYA**

Toshkent – 2024

I SHUBA

<i>Qahramonova S. O'. Oliy o'quv yurtlarida ta'lim tizimining ilmiy va innovatsion jarayonlar bilan uzviylikini ta'minlash.....</i>	<i>10</i>
<i>Sobirxo'jayev X. B. Ta'lim tizimi islohotlari, ilm-fan va innovatsiyalar sohasidagi islohotlarning o'ziga xos jihatlari masalalari.....</i>	<i>13</i>
<i>Homidov J. Z. Tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish</i>	<i>16</i>
<i>Qodirova N., Islomova G. U. Ta'limda innovatsion islohotlarni qo'llashning afzalliklari</i>	<i>21</i>
<i>Tursunov F. B. Ta'lim tizimi va ilm-fan sohasidagi islohotlarning ahamiyati.....</i>	<i>25</i>
<i>Matchonova M. M. Uchinchi renessans – ta'lim va taraqqiyot: o'tmish, bugun va kelajak</i>	<i>28</i>
<i>Ismoilov N.B Yoshlarga ta'lim-tarbiya berishda medita'limning o'ziga xos jihatlari</i>	<i>33</i>
<i>Mukhammadjonova D. Advancing society through reforms in education, science, and innovation.....</i>	<i>36</i>
<i>Baxrueva H.A., Shonazarova M. Роль коммуникативной культуры учителя в повышении качества образования.....</i>	<i>41</i>
<i>Sobirxo'jayev X. B. Ta'lim tizimi islohotlari, ilm-fan va innovatsiyalar sohasidagi islohotlarning o'ziga xos jihatlari masalalari.....</i>	<i>45</i>
<i>Jumanova Sh. I., Tojkarimova M. A. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi.....</i>	<i>49</i>
<i>Tojkarimova M. A. O'zbekistonda ta'lim sohasidagi islohotlar: inklyuziv ta'lim</i>	<i>53</i>
<i>Xalikova M. Texnologik tamaddun kontekstida axborot-ta'lim muhitini tashkil etishning bazaviy imperativlari.....</i>	<i>57</i>
<i>Pirniyazova M. K. Vitagen tajriba asosida talabalarda tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishning ustuvor tamoyillari.....</i>	<i>67</i>
<i>Maxmudova Z. M. Ta'lim tizimini taraqqiyotini davlat tomonidan qo'llab – quvvatlash.....</i>	<i>81</i>
<i>Umarov T.M. Psychological help in adjusting primary class students to school .</i>	<i>85</i>
<i>Fayzullayeva M.A. Inklyuziv ta'limda raqamli texnologiyalarning o'рни va ahamiyati.....</i>	<i>89</i>
<i>Abdukholiqova M.I. Specific characteristics of the reforms and transformation process implemented in the uzbekistan education system.....</i>	<i>93</i>

3. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2019). Education Policy Review: Uzbekistan.

4. European Union Delegation to Uzbekistan. (2018). Enhancing Quality Education in Uzbekistan: A Policy Brief.

5. International Labour Organization (ILO). (2021). Skills Development for Youth Employment: Case Studies from Uzbekistan.

VITAGEN TAJRIBA ASOSIDA TALABALARDA TADBIRKORLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR TAMOYILLARI

Pirniyazova Malika Kenesbaevna¹

¹*Nizomiy nomidagi TDPU tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Maqolada vitagen tajriba asosida talabalarda tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishning ustuvor tamoyillari rivojlantirish jarayoninig tashxis xarakteriga ega. Shu bois talabalarining ularda tadbirkorlik kompetensiyalarining rivojlani uchun asos bo'luvchi vitagen tajribaga egaliklarini aniqlash, darajasini baholash talab qilinadi.

Kalit so'zlar: Tadbirkorlik kompetensiyalari, Vitagen tajriba, Shaxsning individual *xususiyatini hisobga olish*, “Integratsiyalashuv”, “Qonun ustuvorligi”, “Ijtimoiy faollik”.

ПРИОРИТЕТНЫЕ ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ОПЫТА ВИТАГЕН

Пирниязова Малика Кенесбаевна¹

¹*Соискатель ТГПУ имени Низами*

Аннотация: В статье приоритетные принципы развития предпринимательских компетенций у студентов на основе витагенного опыта носят характер диагностики процесса развития. Поэтому необходимо определить и оценить уровень витагенного опыта студентов, который является основой развития предпринимательской компетенции.

Ключевые слова: Предпринимательские компетенции, Опыт Витаген, Учет индивидуальных особенностей человека, «Интеграция», «Верховенство закона», «Социальная активность».

PRIORITY PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' ENTREPRENEURIAL COMPETENCES BASED ON THE VITAGEN EXPERIENCE

Pirniyazova Malika Kenesbaevna¹

¹*Researcher of TSPU named after Nizami*

Annotation: In the article, the priority principles of the development of entrepreneurial competencies in students based on vitagen experience have the character of a diagnosis of the development process. Therefore, it is necessary to determine and assess the level of students' vitagen experience, which is the basis for the development of entrepreneurial compensation.

Keywords: Entrepreneurial competencies, Vitagen experience, Taking into account the individual characteristics of the person, "Integration", "Rule of law", "Social activity".

Talabalarda tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida eng murakkab jarayon – ular tomonidan biznes faoliyatini iqtisodiy hamda texnologik jihatdan yuritish qobiliyatini ifodalovchi kompetensiyalarning samarali o'zlashtirilishiga erishish sanaladi. Mavzuga oid manbalarda bu turkumga kiruvchi kompetensiyalar sirasida o'nga yaqin kompetensiyalar sanab o'tilgan bo'lsa ham tadqiqot jarayonida nazariy tahlil asosida ular orasidan to'rtta kompetensiya ajratib olindi. Binobarin, talabalarning mavjud vitagen tajribalari tanlab oliningan ushbu to'rt turdagi kompetensiyalarni, xususan, pul mablag'lari bilan muomala qilish, mahsulot ishlab chiqarishni loyihalashtirish va tashkillashtirish, mahsulotni ishlab chiqarishni rejalashtirish va boshqarish malakasi, loyihani amalga oshirishning ekologik oqibatlarini ko'ra olish kabi kompetensiyalarni rivojlantirish uchungina xizmat qiladi. Tadqiqotning umumiy mohiyati vitagen tajriba asosida talabalarda tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning quyidagi tamoyillarga asoslanishi kutilgan natijani kafolatladi.

1. Ijtimoiy-pedagogik retrospektivlik tamoyili. Ijtimoiy-pedagogik retrospektiv metod "muayyan shaxs, guruh yoki jamiyatning shakllanish tarixini o'rganish bo'lib, ushbu metod pedagogik ob'ektni qiyosiy o'rganish va yakuniy xulosalarga kelish imkoniyatini beradi" [2]. Tadqiqotni olib borish davrida mazkur tamoyildan talaba tomonidan o'zlashtirilgan vitagen tajribaning muhim omillari, ularning tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'siri o'rganildi.

2. Shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olish tamoyili. Har bir shaxsda uning o'ziga xos bo'lgan u yoki bu turdagi individual xususiyat namoyon bo'ladi. B.M.Teplov shaxsga xos individual xususiyatni quyidagicha tavsiflaydi: shaxs tomonidan muayyan faoliyat turi bo'yicha faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlovchi sub'ektiv o'ziga xoslik (qobiliyatlar). Sub'ektiv xarakterga ega ushbu o'ziga xos qobiliyatlar shaxs tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarga bog'liq bo'lmaydi. Ular shaxsning ichki, psixologik

imkoniyatlariga tayangan holda ma'lum faoliyat turini ma'lum vosita va usullar yordamida tezkor, puxta va aniq o'zlashtirishga yordam beradi.[3]

Elektron manbalarning birida shaxsga xos individual xususiyatlarning quyidagi ro'yxati keltiriladi: konstruksiyalash va kashfiyot yaratishga moyillik; kirishimlilik; mahsulot reklamasini tashkil qila olish va boshqalarni ishonтира bilish qobiliyati; pul mablag'lari bilan oqilona muomala qilish malakasi; axborotlarni samarali yig'ish va tizimlashtira olish layoqati; notiqlik va yoza olish qobiliyati; faoliyatni samarali rejalashtira olish malakasi; tavakkal qila olish malakasi; kuchli xotiraga egalik qobiliyati; tezkor ta'sirlanish qobiliyati; xayrixohlik fazilati; faollik va serg'ayratlilik; diqqatlilik va zehnlilik; tashkilotchilik qobiliyati; matematik qobiliyat; o'ta mas'uliyatli bo'lish.[1]

Vitagen tajriba asosida talabalarda tadbirkorlik kompensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan ilmiy-pedagogik faoliyatda respondent-talabalarning ular tomonidan tadbirkorlik faoliyatini samarali olib borilishiga imkon beradigan individual xususiyatlar – pul mablag'lari bilan oqilona muomala qilish hamda tavakkal qila olish malakalariga egaliklarini aniqlashga alohida e'tibor qaratildi.

3. Ijtimoiy-axloqiy me'yorlarga tayanish tamoyili. Tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish halollik, rostgo'ylik, lafzli bo'lishni taqozo qiladi. Binobarin, Islomiy qarashlarga ko'ra tadbirkorlik, xususan, tijorat – oliyjanob ish bo'lib, uni axloqiy mezonlarga muvofiq tashkil qilish orqali savobga ega bo'linadi. Tijoratda, bordi-yu, halolik unutilsa, uning gunohi nihoyatda og'ir bo'lishi aytilgan.

Tajriba-sinov ishi davrida talabalar tadbirkorlik, xususan, tijoratni tashkil etishning quyidagi Islomiy odoblari bilan tanishtirib o'tildi: savdo va uning turlariga oid shar'iy hukmlarni o'rganish; savdo molini maqtash uchun yolg'on gapirish harom ekanini unutmaslik; molni o'tkazish uchun yolg'on qasam ichish eng katta gunohlardan biri ekanini yodda tutish; savdogarning rostgo'y bo'lishi uning bu dunyosi va oxirati uchun sharafli unvon ekani; savdoda odamlarning aldash harom ekani; tarozidan va o'lchovdan urib qolishning mutlaqo haromligi; savdoda ehtikor (monopoliya)ning, riboning, bozorga keltirilayotgan savdo molining oldini to'sib chiqib, arzonga olib, qimmatga sotish, birovning savdosi ustiga, u baholashishini tugatmay turib savdo qilish, shariatda harom qilingan.

narsalar savdosining harom ekani; niyatni yaxshilash va Alloh taoloni zikr qilish; saharxezlik va ishni erta boshlash; baqir-chaqir qilmaslik va odoblarga rioya qilishga intilish; bag'rikenglikka intilish; narxni haddan tashqari qimmat qilib yubormaslik; shubhali narsalardan yiroqda bo'lish; savdo molidan xayr-ehson qilib turish; savdo molidan zakot berishning farzligi va ushbu moliyaviy ibodatni vaqtida ado etish lozimligi; hamkorlar bilan yaxshi aloqada bo'lish; zolim xaridorga yordam bermaslik; xaridor bilan go'zal muomalada bo'lish; qalbaki pullarni muomalaga kiritmaslik; savdodan aynib qolgan xaridorga yordam berish.[3]

4. Tarixiy vorislik tamoyili. Mazkur tamoyil "o'tmish haqiqatlari, saboqlarining yangicha ko'rinish, yangi shaklda yosh avlodga uzatilishini anglatadi.[2] L.I.Jarikova ta'kidlaganidek, "tarixiy vorisiylik mohiyati uzluksiz ta'lim tizimi elementlari yoki alohida tavsiflarining yangi holatga o'tish jarayonida saqlanib qolinishida ko'rinadi".[4]

Talabalarda tadbirkorlik kompensiyalarini rivojlantirish davrida tarixiy vorislik tamoyilidan respondent-talabalar ega bo'lgan vitagen tajribalarni turli ijtimoiy davr hamda makonlarda yashab, jahon va milliy miqyosida biznes sohasida muvaffaqiyatga erishgan top-menejerlar, yirik ishbilarmonlarning ish uslublari bilan uyg'unlashtirish maqsadida qo'llanildi.

5. Integratsiyalashuv tamoyili. Bu tamoyildan talabalarning mavjud vitagen tajribalari hamda ularning negizida tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishni oila va OTM, ta'lim va tajriba, shuningdek, turli fanlar o'rtasida o'zaro integratsiyani qaror toptirish orqali amalga oshirilishi uchun zarur sharoitni yaratish maqsadida foydalanildi.

6. Qonun ustuvorligi tamoyili. Tadbirkorlik faoliyatining qonuniy asosda amalga oshirilishi uning izchil, xavfsiz, barqaror tashkil etilishini ta'minlash bilan birga tadbirkor hayotining farovon bo'lishini ta'minlash bilan birga jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi uchun xizmat qiladi. Tadqiqot davrida talabalar tadbirkorlik yo'nalishida faoliyat olib borishning huquqiy asoslarini belgilab beruvchi milliy qonunchilik asoslari bilan tanishtirildi.

7. Iqtisodiy moslashuv tamoyili. Shaxs kamolotini belgilovchi muhim shartlardan biri – uning jamiyatga ijtimoiy moslasha olishi sanaladi. Bozor munosabatlari esa shaxsdan jamiyatga nafaqat ijtimoiy, shu bilan birga iqtisodiy jihatdan ham samarali moslasha olishni talab qiladi. Shaxsning jamiyatga iqtisodiy moslashuvi u tomonidan o'zlashtirilgan vitagen tajriba, iqtisodiy bilim asoslariga oid bilimlarning o'zlashtirilganligi bilan belgilanadi. Tadqiqot jarayonida talabalarni tadbirkorlik faoliyat turlarining iqtisodiy, moliyaviy asoslari bilan tanishtirish orqali ularning bu boradagi bilim, ko'nikma, malaka va tajribalarining rivojlanishiga erishildi.

8. Ijtimoiy faollik tamoyili. Xolerik temperament (mijoz) ga ega shaxs ijtimoiy jihatdan ham faol bo'ladi. Ijtimoiy faollik esa shaxsga tadbirkorlik faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishiga imkon beradi.[4] Uning tegishli sohada muvaffaqiyatga erishishining asosiy omili – uning ijobiy hissiyot (intiluvchanlik, qiziquvchanlik, o'z kuchiga bo'lgan ishonch)ga egaligi, turli murakkab vaziyatlarda o'zini boshqara olishi, ijobiy ma'nodagi qaysarligi, g'ayratli, harakatchan, faol, tashabbuskor ekani bilan belgilanadi. Tadqiqot davrida xolerik temperamentga ega talabalarga o'z imkoniyatlaridan samarali, maqsadli foydalanishga oid ko'rsatmalar berildi.

9. Kommunikativlik tamoyili. Zamonaviy shaxs qiyofasida aks etishi zarur bo'lgan sifatlardan biri – kommunikativlik hisoblanadi. “Kommunikativ” tushunchasi negizida “shaxslar o'rtasida axborot, bilim, g'oya hamda fikrlarning faol almashinuvi” tushuniladi.[3] Tadqiqot davrida talabalarga tadbirkorlik faoliyatida sohaga oid axborotlarga tezkor ega bo'lish, ish tajribalarini doimiy rivojlantirib borish muhim ekani eslatilishi bilan birga ularda hamkorlar, tadbirkorlik faoliyatini yuritishda ishtirok etayotgan shaxslar o'rtasida o'zaro axborot, bilim, g'oya hamda fikrlarni almashish malakasini rivojlantirishga ham e'tibor qaratildi.

10. Ichki to'siqlarni engalish tamoyili. Tadbirkorlik o'z mohiyatiga ko'ra to'liq tavakkalchilikka asoslanadi. Ko'p sonli shaxslarning bir-bir sohada yutuqqa erisha olmasligi – ularning o'zidagi ichki to'siqlar – ikkilanish, xavotirlanish,

qo'rqish, shubhalanish, boshqalarni ayblayverish, atrofda qilarga ishonmaslik kabi salbiy psixologik xususiyatlarga egaligi bilan bog'liq. O'zidagi bu kabi ichki to'siqlarni eng olishgina talabalarni muvaffaqiyatli tarzda tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yishlariga imkon beradi.

11. Sub'ektlarning motivatsion ta'siri tamoyili. Tajriba-sinov ishini olib borishda yirik ishbilarmonlar, muvaffaqiyatli top-menejerlarning motivatsion qarashlaridan foydalanildi.

12. Vitagen yondashuv tamoyili. Butun tadqiqot jarayonida ushbu tamoyilga tayanib ish ko'rildi. Talabalarning vitagen tajribalarga egaligini aniqlash va baholash e'tiborda bo'ldi.

13. Kasbga yo'nalganlik tamoyili. Respondent-talabalarning tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantiruvchi vitagen tajribaga egaliklari o'z navbatini ularni kasbga yo'naltirishga ham yordam beradi. Natijada talabalar mutataxassisliklari bilan birga tadbirkorlik sohada ham faoliyat olib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Агранович М.Л. Индикаторы достижения целей устойчивого развития в сфере образования и национальная образовательная политика // <https://cyberleninka.ru/article/n/индикаторы-достижения-целей-устойчивого-развития-в-сфере-образования-и-национальная-образовательная-политика>.
2. Большая энциклопедия психологических тестов / Электронная книга. ДиректМедиа, 2005. – С. 5.
3. Пирниязова М.К., Аvezов Б, “Use Of Elements Of Drawing In Teaching Technology At School” Turkish Journal of Computer and Mathematics Education Vol.12 No. 11 (2021), 6349- 6352
4. Толипов Ў.Қ, Пирниязова М. К, “Коллективная творческая деятельность и технологии её организации” Высшее и среднее профессиональное образование России: вчера, сегодня, завтра Материалы 17-ой Международной научно-практической конференции (г. Казан, 23 мая 2023 года)